

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

ОСОБИСТІТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Львів, 17 травня 2019 р.

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 15 травня 2019 року, протокол № 4.

Рецензенти:

Кривопишина Олена Анатоліївна – доктор психологічних наук, професор;
Сікорський Петро Іванович – доктор педагогічних наук, професор.

Особистість в екстремальних умовах : матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (17 травня 2019 р., м. Львів).
Львів, 2019. 140 с.

Редакційна колегія:

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України **Козяр М. М.**;
доктор педагогічних наук, професор **Литвин А. В.**;
доктор психологічних наук, професор **Кривопишина О. А.**;
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Руденко Л. А.**;
кандидат психологічних наук, доцент **Сірко Р. І.**;
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Вдович С. М.** (упорядник).

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції розглядаються психологічні особливості діяльності особистості в екстремальних умовах, психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійної діяльності, сучасний стан і перспективи психологічного супроводу особистості, яка перебуває в екстремальних умовах, міждисциплінарні гуманітарні аспекти підготовки та діяльності особистості в екстремальних умовах.

Для науковців у галузі психології та педагогіки, психологів-практиків і педагогів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, аспірантів, ад'юнктів, докторантів.

Зміст

Розділ 1 Психологічні особливості діяльності особистості в екстремальних умовах

Романюк Л. В. Становлення цінностей у кризовому просторі	7
Волошок О. В., Чолій С. М. Психологічні прийоми зниження тривоги особистості у стресовій ситуації	10
Сулятицький І. В., Ронік А. О. Приховані чинники екстремальності в соціопсихіці українства	13
Березницька У. О. Психічні стани військовослужбовців після повернення із зони ведення бойових дій	15
Бідна О. С. Прояви емоційного вигорання співробітників ДСНС України	18
Коструліна Ю. С. Від «воєнного невроту» до ПТСР	20
Опалінська М. М. Відповідальність майбутнього офіцера як професійно важлива якість в умовах виконання службово-бойових завдань	24
Шакун Я. С. Досвід психологічної підготовки військовослужбовців збройних сил США та Ізраїлю	26

Розділ 2 Психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійної діяльності

Коваль М. С. Структура інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти ДСНС України	29
Васянович Г. П., Великий Р. Г. Професійна підготовка майбутнього соціального працівника в технічному університеті	32
Литвин А. В., Литвин О. Г. Перспективи інформатизації закладів вищої освіти	35
Руденко Л. А., Козяр М. М. Здоров'язбережувальне освітнє середовище як чинник підготовки особистості до діяльності в екстремальних умовах	39
Шуневич Б. І. Сучасні можливості використання дистанційних і масових відкритих онлайн-курсів для навчання майбутніх психологів	41
Ваврик Р. В. Особливості професійної підготовки курсантів кафедри музичного мистецтва в контексті сучасної педагогіки	44

Інформатизація невпинно перетворюється на системотвірний чинник, змінюючи систему освіти в цілому, вимагаючи перебудови змісту й організації навчально-виховної діяльності. При цьому новітні та традиційні методи навчання мають гармонійно доповнювати один одного як частини єдиного інформаційно-освітнього середовища. Використання когнітивних можливостей ІКТ має сприяти вирішенню педагогічних завдань, які складно або неможливо розв'язати чинними методами. Нині відбувається переосмислення самої сутності освіти. Вирішити проблеми формування кадрового потенціалу інформаційного суспільства покликана концепція розвивального та випереджального навчання. Це потребує, передусім, підвищення рівня ІКТ-компетентності викладачів, керівників та адміністрації закладів.

Нині є всі підстави очікувати подальшого прискорення науково-технологічного прогресу, зростання сектора «економіки знань» (Ф. Махлуп). Однак зазначимо, що темпи розповсюдження ІКТ в усіх сферах суспільного життя разом із позитивними наслідками викликають і низку проблем. Зміна звичного життєвого укладу протягом менш ніж одного покоління, відома як «шок майбутнього» (Е. Тоффлер), викликає труднощі адаптації людини до нових умов, необхідність перманентно вчитися та перекваліфікуватися. Невпинне вдосконалення та розвиток засобів ІКТ вимагає безперервного навчання, в тому числі неформальної освіти.

Отже, розвиток суспільства знань, виникає життєву необхідність підготовки кожного фахівця як відповідальної особистості, що володіє необхідним рівнем інформаційної культури. Це провідне перспективне завдання закладів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Проблеми та перспективи інформатизації системи освіти в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання* : зб. наук. праць. 2012. № 13 (20). С. 3–18.
2. Кремень В. Г. Людина перед викликом цивілізації: творчість, людина, освіта. *Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура* / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2008. С. 9–48.
3. Литвин А. В. Інформатизація освіти і інформаційна складова професійної підготовки спеціалістів у ПТНЗ: прогностичний аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2012. № 5 (124). С. 51–55.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки : схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

Руденко Л. А., Козяр М. М., м. Львів

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ПІДГОТОВКИ ОСОБИСТОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

У сучасному світі здоров'я нації свідчить про рівень цивілізованості країни, відображає її соціально-економічний стан. У зв'язку з цим проблеми його збереження у населення є першочерговими у політиці держав із розвиненою економікою. В Україні право кожної людини на охорону здоров'я гарантується Конституцією. Але, за даними соціологічних досліджень, рівень здоров'я українців суттєво поступається розвинутим країнам світу. Серед об'єктів підвищеного ризику науковці в галузі психології, педагогіки та медицини називають середовище закладу освіти. Тривалі реформи та відсутність стабільності в су-

часній системі освіти негативно впливають на психоемоційний стан і здоров'я її суб'єктів [2, с. 41]. Курсанти і студенти закладів вищої освіти з особливими умовами навчання, які з різних причин перебувають у стані психологічного дискомфорту, відчувають певну небезпеку для здоров'я, що не дає їм можливості цілковито розкрити свій потенціал у процесі професійної підготовки, внаслідок чого остання не досягає своєї мети.

До чинників негативного впливу на психічне та фізичне здоров'я суб'єктів освіти, визначених Є. Лактіоною [3, с. 45], належать відхилення від норми їхнього психічного і фізичного розвитку, низька мотивація, труднощі адаптації, високий рівень агресії, а також випадки управлінської некомпетентності в закладах освіти, великий обсяг навчального навантаження, використання нерецenzованих навчально-методичних матеріалів, неувага до емоційної сфери курсантів і студентів, неналежна психологічна підтримка, авторитарність деяких педагогічних працівників тощо. До стресогенних ситуацій, які є руйнівними для нервової системи суб'єктів освіти, відносять: розумові, емоційні й фізичні перевантаження, інтенсифікацію навчання, недооцінювання дидактичних принципів доступності навчального матеріалу та диференціації навчання тощо [5]. До порушення психічного здоров'я курсантів і студентів призводять іспити з різних дисциплін, необ'єктивність чи упередженість викладачів, відсутність зацікавленості предметом навчання, втома, гіподинамія, пересиченість інформацією, нездорове харчування, шкідливі звички, невміння здійснювати саморегуляцію організму тощо [1, с. 31].

Сукупний вплив усіх зазначених чинників призводить до того, що більшість курсантів і студентів закладів вищої освіти з особливими умовами навчання змушені опановувати професійні знання, уміння й навички переважно шляхом актуалізації вольових якостей, а це відчутно виснажує їхню нервову систему, знижує рівень психічного та фізичного здоров'я. У зв'язку з цим однією з визначальних умов ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі безпеки людини до діяльності в екстремальних умовах вважаємо забезпечення здоров'язберезувального освітнього середовища.

Згадаємо «піраміду А. Маслоу», відповідно до якої однією з базових для людини є потреба у безпеці, без задоволення якої неможлива самореалізація особистості, зокрема її підготовка до діяльності в екстремальних умовах. Провідні освітні стратегії Європи ґрунтуються на положенні про те, що саме відчуття суб'єктами освіти комфорту, безпеки і захищеності є визначальним для формування їхнього позитивного світосприйняття та мотивації щодо пізнавальної діяльності. Сучасний заклад освіти має бути не лише місцем для навчання, а й середовищем, яке сприятиме повноцінному розвитку особистості, буде безпечним для їхнього здоров'я. Відповідно до поняття освітнього середовища в сучасних умовах потрібно підходити як до сукупності інформаційних, комунікаційних і об'єктних впливів на суб'єктів освітнього процесу, яка трансформується у важливий елемент самоорганізації та розвитку їхньої психіки [4, с. 106]. Саме таке середовище є запорукою безпеки для здоров'я курсантів і студентів і чинником їхньої ефективної підготовки до професійної діяльності в екстремальних умовах.

Основними характеристиками здоров'язберезувального освітнього середовища є:

- позитивне ставлення до освітнього процесу всіх його учасників;
- задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу щодо довіри і захищеності від психологічного насилля;
- ефективність педагогічної взаємодії внаслідок емоційного благополуччя її учасників;
- позитивний вплив освітнього процесу на розвиток фізичного і психічного здоров'я його учасників.

Зважаючи на це, створення здоров'язбережувального середовища в закладі освіти з особливими умовами навчання потребує впровадження системи психологічних заходів, спрямованих на те, щоб захистити всіх учасників освітнього процесу від можливих загроз їхньому психічному і фізичному здоров'ю.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне акцентувати на психологічному супроводі освітнього процесу як одному з провідних чинників забезпечення його здоров'язбережувального ефекту.

Психологічний супровід освітнього процесу здійснює психологічна служба закладу освіти, функції якої полягають у збереженні та зміцненні психічного здоров'я усіх його учасників. Здоров'язбережувальні аспекти передбачають:

- комплексне використання методик забезпечення медичного і психологічного супроводу суб'єктів освітнього процесу на всіх етапах їхнього розвитку;
- проведення своєчасної діагностики готовності абітурієнтів до навчання у закладах вищої освіти з особливими умовами навчання та здійснення відповідної психологічної корекції;
- систематична діагностика стану здоров'я курсантів і студентів;
- здійснення психологічного контролю за рівнем їхніх фізичних, розумових та емоційних навантажень;
- упровадження комплексної програми здоров'язбереження суб'єктів освітнього процесу.

Слід зауважити, що ці заходи потрібно здійснювати в тісній співпраці фахівців психологічної служби закладів освіти з педагогічними працівниками. Йдеться про контроль щодо дотримання вікових регламентів навчальних навантажень, психофізіологічної відповідності змісту освітніх програм, здійснення психогігієнічної експертизи педагогічних технологій щодо їх здоров'язбережувальної спрямованості, врахування індивідуальних особливостей і стану здоров'я курсантів і студентів, створення доброзичливої атмосфери у процесі педагогічної взаємодії тощо.

Це забезпечить ефективність здоров'язбереження майбутніх фахівців у галузі безпеки людини в закладах освіти з особливими умовами навчання та сприятиме їхній ефективній підготовці до професійної діяльності в екстремальних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарь С. О. Актуальні аспекти охорони здоров'я у навчальних закладах. *Семейная медицина*. 2016. №2 (64). С. 30–33.
2. Коцур Н., Варивода К. Психологічна безпека школярів в освітньому середовищі. *Безпека життєдіяльності, екологія і охорона здоров'я дітей і молоді XXI сторіччя: сучасний стан, проблеми та перспективи* : зб. матер. Міжнар. наук. практ. інтернет-конф.,

- м. Переяслав-Хмельницький, 29-30 вересня 2016 р. Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 40–43.
3. Лактионова Е. Б. Основные подходы к проблеме рисков в образовательной среде. *Известия РГПУ им. А. И. Герцена*. 2008. № 10(52). С. 41–54.
 4. Осадчук С. Ю. Особливості створення доброзичливого освітнього середовища. *Психологія та педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання: зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса 15–16 грудня 2017 р.* Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2017. С. 106–109.
 5. Тушина О. Психологічна безпека в загальноосвітньому навчальному закладі : практичний посібник. Запоріжжя : ЗОІППО, 2013. 145 с.

Шуневич Б. І., м. Львів

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ І МАСОВИХ ВІДКРИТИХ ОНЛАЙН-КУРСІВ ДЛЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Досвід діяльності закордонних та українських закладів вищої освіти (ЗВО) показує, що використання дистанційного навчання (ДН) значно зменшує витрати ЗВО та студентів для отримання освіти [6]. Проте процес впровадження дистанційного навчання у нашій країні відбувається дуже повільно, хоча перші модулі для кейсової технології навчання були розроблені у Львівському банківському інституті, Львівській філії Національної академії державного управління при Президенті України і Київському інституті інвестиційного менеджменту ще у 1996 р. [5, с. 117], а також цього ж року в Міжнародному науково-навчальному центрі ЮНЕСКО/МПП інформаційних технологій і систем НАН України і Міністерства освіти і науки України Кібернетичного центру ім. В. М. Глушкова був створений та випробуваний у межах СНД перший електронний дистанційний курс (ДК) [5, с. 121].

Станом на 2019 р. в Україні лише два ЗВО (Хмельницький національний університет і Сумський державний університет) задекларували дистанційне навчання за кількома спеціальностями упродовж останніх десяти років і ще два університети (Національний університет імені Тараса Шевченка та Національний університет «Львівська політехніка») приблизно один місяць працювали дистанційно зі своїми студентами у січні 2018 р.

Для порівняння: у ЗВО США, наприклад, у Вейнському державному університеті (м. Детройт, США), ДН активно використовувалося вже у середині 1990-их років, свідком чого ми були під час перебування у США по обміну спеціалістами у 1996 р. та як стипендіат програми Contemporary Issues за адмініструванням International Research & Exchange Board у 1999 р. Тобто нині відставання у впровадженні ДН у більшості українських ЗВО від американських становить понад 20 років.

Мета доповіді – описати шляхи створення бази дистанційних курсів в українських ЗВО України на прикладі двох університетів м. Львова, можливості використання у навчальному процесі кафедр психології та педагогіки дистанційних курсів, укладених викладачами українських і закордонних закладів вищої освіти, які розміщені на українському громадському проекті масових відкритих онлайн-курсів «Прометеус» (Prometeus) [4]; перспективи включення онлайн-курсів у навчальний процес кафедр психології та педагогіки ЗВО України.